

בענין ספק טומאה ברה"י וברה"ר

ברי"ש מס' גדה תנן: שמאי אומר כל הגשים דיין שעתן הלל אומר מפקידה לפקידה ואפילו לימים הרבה וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא מעל"ע ממעטת על יד מפקידה לפקידה ומפקידה לפקידה ממעטת על יד מעל"ע. ובתוס' ד"ה מעל"ע ביארו שהמחלוקת היא רק לקדשים ולתרומה אבל לחולין לכ"ע דייה שעתה וכדמפרש בגמ'. והקשו על זה למה לא מטמאינן לה אף לחולין בתורת ודאי הא כלל גדול בידינו שספק טומאה ברה"י טמא ודאי אף לחולין, ואין לומר דהכא שאני שיש לאשה חזקת טהרה ואזלינן בתר חזקה, זה אינו דגם כנגד חזקת טהרה אמרינן ספק טומאה ברה"י טמא ודאי ועיי"ש בתוס' שהביאו רא"י לזה מלקמן בגמ' דאמרי' על הא דתנן: מקוה שנמדד ונמצא חסר כל הטהרות שנעשו על גביו למפרע בין ברה"ר בין ברה"י טמאות, ר"ש אומר ברה"ר טהורות ברה"י תולין, ואמרי' ע"ז ושניהם לא למדות אלא מסוטה, רבנן סברי כי סוטה מה סוטה ספק היא ועשאוה כודאי הכא נמי ספק ועשאוה כודאי אי מסוטה אימא כסוטה מה סוטה ברה"ר טהור הכא נמי ברה"ר טהור הכי השתא התם משום סתירה היא וסתירה ברה"ר ליכא הכא משום חסר הוא מה לי חסר ברה"ר מה לי חסר ברה"י וכי תימא הא כל ספק טומאה ברה"ר טהור כיון דאיכא תרתי לריעותא כודאי טומאה דמי ורבי שמעון סבר כי סוטה מה סוטה ברה"ר טהור הכא נמי ברה"ר טהור אי מסוטה אימא כי סוטה מה סוטה ברה"י טמאה ודאי הכא נמי ברה"י טמאה ודאי, הכי השתא התם יש רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה הכא מאי רגלים לדבר איכא, עכ"ל הגמרא. ומשמע מזה דלרבנן הא דטמא ברה"י מסוטה ילפינן לה אף דבמקוה יש חזקת טהרה שהי' המקוה שלם מעיקרא ההילכתא דסוטה נאמר אף נגד חזקה, וטעם של תרתי לריעותא לא הוצרך אלא לטמא אף ברה"ר, וא"כ ה"נ הי' לנו לטמא את האשה מהילכתא דסוטה אף שיש לה חזקת טהרה ותירצו בתוס': וי"ל דלא ילפינן מסוטה לטמאה למפרע ולכך בטומאה דמעל"ע מוקמינן לה אחזקתה, והיינו משום דבסוטה אנו דנין על להבא

וכן ילפינן מזה על כל ספק טומאה כשנוגע לנו על להבא אבל הכא הספק הוא על העבר מתי נטמאה ע"ז לא ילפינן מהתם.

והנה בחי' מהר"ם זבחי' מהרש"א תמהו הא גבי מקוה שהביאו התוס' ראי' ממנו דמטמאין אף נגד חזקה הלא שם נמי הוא על למפרע, על הכלים שנטבלו בו קודם שנמצא חסר ושם אנו מטמאין משום דילפינן מסוטה, חזינן דגם על למפרע נאמרה ההילכתא דסוטה, ועיי"ש שטרחו ליישבה בדוחק ולקמן יתבאר גם הקושי שיש בדבריהם.

ומה שנראה לי בביאור דברי התוס' אלו הוא זה דהנה ידועה החקירה בביאור דין ספק טומאה ברה"י שעשאתו התורה כטומאה ודאית אם זה בא לברר ולומר שאף שהדבר שקול בספק, עלינו להכריע את צד הטומאה ולהחזיק הדבר שבודאי קרה כאן טומאה ונטמא אותו ככל טומאה ודאית, או אולי הדין הוא שהתורה גזרה שכל ספק טומאה אשר יקרה לנו ברה"י יש על זה דין טומאה אף אם באמת לא היתה כאן טומאה ולא בא הכתוב להכריע את המציאות אלא ללמד דין חדש שמציאות זאת של ספק טומאה ברה"י יש לה כל דיני טומאה כמו מציאות של טומאה ודאית. והנה חקירה זו העלה בהגיונו גאון ישראל וקדושו מרן רבנו חיים הלוי זצ"ל זכמו שמובא בשו"ת אחיעזר חלק אה"ע וכאשר הרצה אותה לפני תלמידיו בתוך אחד שיעוריו הנפלאים שהגיד פה בישיבתנו הקדושה בנו הגדול מו"ר הגאון האמתי רבנו משה סאלאווייצ'יק זצ"ל ועלה בידם לבאר על ידה ענינים אחרים ידועים, ואנא נקיטנא בשיפולא דגלימא לבאר עיי"ז דברי התוס' אלו.

ונראה דבזה תלוי חידושם של התוס' שאין לטמא למפרע כשנולד ספק טומאה ברה"י. אם נאמר כצד הראשון של החקירה שההלכה באה לברר את המציאות ולהכריע את צד הטומאה או אין שום נפקותא אם הספק הוא על עכשיו או על העבר וזאת הית' סברת התוס' בקושיתם אבל אם נחליט שהגזירה באה לחדש הלכה ולטמא גם מציאות של ספק טומאה או בנקל אפשר לחלק בין טומאת עכשיו לטומאת מפרע. מה זאת מציאות טומאה ודאית, זוהי מציאות ממשית. ומהי מציאות של ספק טומאה, זוהי מציאות ממשית ודמיונית. מציאות ספק בטומאה וידיעת ספק שלנו עליו, שניהם יחד עושים חפצא זה של ספק טומאה. הלא שם ספק א"א בלי ידיעה עליו, רק על ידי ידיעתנו על הספק יש כאן מציאות של ספק, ואם ההלכה באה לטמא מציאות של ספק טומאה או א"א לזה רק כשנודע לנו הספק וזה הוא החפצא של ספק טומאה, וא"כ מובן היטב תירוצם של התוס' שלא ילפינן מסוטה לטמא למפרע מפני שדעתנו המספקת אם יש כאן טומאה אשר היא החפצא של הטומאה הנלמדת מסוטה, זה חסר לנו מקודם שאז לא נסתפקנו עליו ע"כ א"א

לטמא אשה זו למפרע, ואין לידיעה זו רק שעתה בלבד ואין לה לגרום טומאה רק מכאן ולהבא.

והנה גבי מקוה שנמדד ונמצא חסר ועשו טהרות על גביו שאנו דנים בזה דין ספק טומאה ברה"י יש להתבונן אם זה הדין חל על המקוה או על הטהרות. ונראה דגם זה תלוי בהחקירה דלעיל, אם נאמר דההילכתא דסוטה היא ענין של הכרעה ובירור וכמו שנתבאר, אז שייכא גם למקוה להכריע שהמקוה היה חסר. הלא מקוה גם הוא ענין של טומאה וטהרה וגם עליו יש לסמוך הלכה זו. אבל אם ננקוט שההלכה באה לחדש דין של טומאת ספק טומאה מובן שאין לה שום שייכות למקוה עצמו לומר שהוא חסר. ומה שמצינו בגמרא סמיכות לדין זה גבי מקוה שנמדד הכוונה לדון על הטהרות שנעשו על גביו שיש לנו ספק עליהן אם נטהרו מטומאת ע"י מקוה זה או לא, ולטמאן מדין טומאת ספק הבאה מגזה"כ דסוטה.

עתה יתבארו ויתחווירו דברי התוס'. ביארנו שבקושיתם הבינו את ההילכתא דסוטה כצד הראשון של החקירה. האומרת שהדין בא להכריע כצד הטומאה. על כן שפיר הקשו למה לא נטמא את האשה למפרע מכיון שהבירור יכול למצא מקום אף למפרע. במושג זה כמו כן מבינים אנו את סמכותה אל מקוה שנמדד לברר גם שם אם המקוה שלם או חסר. לכן שפיר מביאים התוס' ראי' מהתם שבספק טומאה ברה"י אין אנו הולכים בתר חזקת טהרה, וכמו שבמקוה אשר דנים עליו הילכתא דסוטה אין הולכים אחר חזקת שלם דמעיקרא כן גבי אשה אין לטהרה מחמת חזקת טהרה דמעיקרא. כל זה אמת אם ההבנה של ההילכתא היא כצד הראשון של החקירה ואז קושיתם וגם ראיתם חזקות.

ברם בתירוצם שאמרו שאין ללמוד מסוטה לטמא למפרע חזרו מזה והבינו את ההלכה של סוטה כחק חדש של טומאת ספק טומאה אשר מציאותה היא ידיעתנו על הדבר אשר אנו מסתפקים על טומאתה ומכיון שאין לידיעת ספק זו אלא שעתה בלבד אין לדון על ידו למפרע, ולפיכך מטהרין את האשה למפרע, והטהרות שנתעסקה בהן מקודם טהורות מכיון שטומאתן או טהרתן תלוי' בטהרת או טומאת האשה למפרע. לפי הבנה זו אין למקוה עצמו שנמדד ונמצא חסר שום שייכות להילכתא דסוטה, רק לטהרות שנעשו על גביו עליהן יש ספק אם נטהרו מטומאתן או לא ועליהן יש לדון דין ספק טומאה ברה"י ולטמאותן.

לפי זה תתישב היטב קושית המהר"ם והמהרש"א שהקשו הלא גם במקוה הוא למפרע, דאין אנו דנים על המקוה אם היה שלם כשטבלו בו את הכלים, רק הספק הוא על הכלים אם נטהרו מטומאתם ע"י הטבילה או לא, אף שהספק הזה אם נטהרו במקוה הוא על מעשה שהיה מקודם ולמפרע מ"מ הלא עתה כשנמצא חסר נתעורר הספק בדעתנו אם נטהרו או לא ויש לנו מציאות של ספק

טומאה וע"ז ילפינן מסוטה לטמא מכאן ולהבא. מה לנו אם הטבילה בספק היתה מקודם, הלא הכלים נמצאים גם עכשיו ועליהם אנו דנים אם הם טהורים או לא, ולכן שפיר יש לטמאם מדין ספק טומאה של סוטה. אבל באשה שאני, כי שם השאלה היא על הטהרות שנגעה בהן למפרע קודם שראתה ונודע הספק, והשאלה היא על האשה אם היא טמאה למפרע, ומכיון שא"א לטמא את האשה מפני שלא ילפינן לטמא למפרע א"א לטמא את הטהרות שטומאתן תלוי' בטומאת האשה. אבל במקוה שנמדד הכלים היו טמאים מקודם ונתעורר ספק על טהרתם ע"י טבילתם במקוה זה שנמצא עתה חסר, ולא נתהווה טומאתן ע"י המקוה אלא אדרבה ספק טהרתם נולד ע"י המקוה, והכלים עדיין נמצאים והספק עומד עליהם ע"כ שפיר יש לדון עליהם הילכתא דסוטה ולטמאם.

לפי תירוצם זה של התוס' נפלה גם ראיתם מסוגיא דמקוה שנמדד שלא אזלינן בתר חזקת טהרה כשאנו מסופקים בטומאה ברה"י, כיון שהדין של ספק טומאה שם גבי מקוה מוסב על הטהרות שנעשו על גביו, ושם הלא אין חזקת טהרה, אדרבה חזקת טומאה יש להם, והא דבאמת צריכה הגמ' למילף מסוטה ולא טמאן משום חזקת טומאה, היינו משום דגם למקוה יש לו חזקת שלם ואוקי חזקה להדי חזקה והוי לו ספק וכמו שביארו התוס' ג', א' ד"ה ושניהם לר"ש, עיי"ש, ולזה צריכים למילף מסוטה לטמאם בתורת ודאי. אבל בקושיתם שפיר הביאו ראיה דלא אזלינן בתר חזקה משום דשם סברו שדין ספק טומאה ברה"י הוי דין בירור ושייך גם למקוה לומר שהי' חסר וא"כ דברי הגמ' סובבים על המקוה ומכיון שלא הזכירו שם בגמ' חזקת טומאה של הכלים ודי לגמ' לומר שהם טמאים משום דילפינן מסוטה משמע שדין ספק טומאה לטמא הוא גם נגד חזקת טהרה, כמו במקוה שהוא נגד חזקת שלם. ולפי תירוצם אין לומר כן וכמו שנתבאר.

לפי ביאורנו נמצא שאם נגעו אלו הכלים שנטבלו במקוה שנמדד ונמצא חסר באוכלין ומשקין אחרים קודם שנודע לנו שהוא חסר, אין לטמא אותם משום שכאן אנו צריכים לטמא למפרע ואין ידיעתנו עתה מועלת על מפרע רק על להבא ומכיון שטומאת האוכלין אלו תלוי' בנגיעתם שהי' מקודם א"א לטמאם בתורת ודאי מדין הילכתא דסוטה רק הם טמאים מספק כשאר ספקות, אבל הכלים, ידיעתנו עתה עושה בהם דין ספק טומאה אשר עשאו התורה כודאי, ואין הטומאה צריכה לבא ממעשה נגיעה של מפרע רק הטומאה באה מתחילה מנגיעת ודאי ועכשיו נודע לנו ספק ע"י הטבילה, אם עדיין טמאים או לא ע"ז באה ההלכה לטמאם שנית מדין ספק טומאה של סוטה.

וע' במהרש"א שתירץ לקושיתו דבאשה שיש לה חזקת טהרה לא ילפינן מסוטה למפרע אבל גבי מקוה כיון שכנגד חזקת המקוה יש חזקת הכלים להכי

מטמאינן גם למפרע (וע' בש"ש, שמעתתא א', פ"י שהאריך בדבריו). א"כ לפי דבריו גם האוכלין ומשקין שנגעו בהם גם הם טמאים. אבל דבריו מחוסרין הבנה הא התוס' בקושיתם סברו שיש שם חזקת טהרה ואיך נאדי מזה בתירוצם. בשלמא לפי ביאורנו שפיר כתבנו דלפי התירוץ אין כאן חזקת טהרה מפני שזו תוצאה ישרה מן התירוץ אשר בנוי על הבנה חדשה ביסוד דין של טומאת ספק טומאה וכמש"נ. אבל לפי המהרש"א איך לא הזכירו התוס' מזה ואיך אפשר לומר שבתירוצם עזבו מה שכתבו לעיל בפשיטות, הלא אין זה מוכרח כלל ביסוד התירוץ. והנה בתוס' הקשו עוד: וא"ת במעל"ע דקיל טפי משאר טומאות כדפרישית אמאי החמירו בו לטמאה אף ברה"ר (היינו לתרומה ולקדשים) ובכל שאר טומאות אמרינן ברה"ר ספקו טהור וכו' וי"ל דאף ברה"ר לא נטהר בקדשים משום חזקת טהרה כיון דאיכא ריעותא מגופא וכו' משום שהאשה שראתה השתא ודאי טמאה היא ולא גמרינן מסוטה לטהר ברה"ר אלא כמו ספק נגע ספק לא נגע שגם עתה בספק דומיא דסוטה. ועיי"ש בגליון הש"ס להגאון רבנו עקיבא איגר ז"ל לעיין במס' טהרות פ"ה, מ"ז בר"ש שם והיינו דתנן שם: נגע באחד בלילה ואין ידוע אם חי אם מת ובשחר עמד ומצאו מת רבי מאיר מטהר וחכמים מטמאים שכל הטומאות כשעת מציאתן, ובר"ש שם ד"ה מטהר: בתוספתא משמע דדוקא ברה"ר, ובד"ה וחכמים מטמאים: ומדמחלקינן בין רה"ר לרה"י יש לדקדק מכאן דלמפרע נמי ילפינן מסוטה קשה דלא מחלקינן במעל"ע שבנדה ובריש נדה הארכנו בדבר, עכ"ל. כוונתו לשני תירוצי התוס' כאן במס' נדה דלא ילפינן מסוטה לכאן כלל לא לרה"י משום דהוי למפרע ולא לרה"ר משום דהשתא ודאי טמאה וכאן גבי מת הא הוי ג"כ למפרע וגם השתא הוי ודאי מת ואפ"ה משמע מתוספתא דילפינן מסוטה גם כה"ג וא"כ קשה על תירוץ התוס' בנדה.

ועל פי דרכנו למעלה ירווח לן נמי שמעתתא דא. ונראה אחרי שנתבונן למה לא הקשו ג"כ מהאי מתני' ותוספתא על תירוצם השני של התוס' שכתבו: ועוד י"ל דלא גמרי' מסוטה אלא טומאת מגע ולא טומאת ראי' וכו', עכ"ל. הלא גבי ספק חי ספק מת ג"כ לא הוי הספק בנגיעה אלא הספק במת עצמו והוי כמו טומאת ראי' דזבה, אלא ודאי הביאור הוא משום דבמת אין ספקותנו נוגעת על המת כיון שאין נ"מ לגוף המת מתי מת אלא ספקותנו היא על הנוגע בו, עליו אנו מספקים אם נגע בגוף מת או בגוף חי ורק עליו אנו דנים דין טומאת ספק טומאה ברה"י או ברה"ר ולכן שפיר הוי ספק בטומאת מגע, אבל גבי זבה הנ"מ הוא עלי' אם נעשתה טמאה מקודם או לא וזה הוי ספק בטומאת ראי' ולא ילפינן לה מסוטה. אף דגבי זבה איכא נפקותא גם לטהרות שנגעה בהן וזה הא הוי ספק במגע מ"מ כיון שהספק חל מקודם על הזבה ואותה א"א לטמא או לטהר בתורת ודאי משום

דלא ילפינן מסוטה בטומאת ראי, וכיון שהיא טהורה לתורת חולין גם במה שנגעה ממילא טהור ג"כ. אבל גבי נגע באחד בלילה השאלה חלה בעצם על הנוגע ולכן שפיר יש למילף מסוטה.

והנה ביארנו לעיל שזה שלא ילפינן מסוטה לטמא למפרע הוא משום דאין כאן חפצא של טומאת ספק כיון שחסרה לנו הידיעה אשר היא חלק עיקרי בהאי טומאה, והא דלא מטמאינן הטהרות שנתעסקה בהן מקודם אף שהם קיימות ועומדות והי' אפשר לדון עליהן דין ספק טומאה מכאן ולהבא זה משום דטומאתן תלוי' בטומאת מפרע של האשה ואם היא טהורה למפרע ממילא טהורות כל הטהרות ג"כ, וכן הוא נמי ברה"ר דלא ילפינן שם לטהר למפרע לקדשים ולתרומה משום דעכשיו היא ודאי טמאה, אף שאין שייך לומר כן על הקדשים ותרומה שנגעה בהן אלא דה"נ אמרינן דכיון דטהרתם תלוי' בטהרת האשה וכיון דלדין תרומה או קדשים א"א לטהרה כיון שהשתא ודאי טמאה ממילא גם התרומה או הקדשים שנגעה בהן א"א לטהרם בתורת ודאי. ולפי זה נראה דבנגע באדם בלילה ואין ידוע אם חי אם מת ובשחר עמד ומצאו מת שר"מ מטהר ברה"ר משום ספק טומאה ברה"ר אף דהאדם השתא ודאי מת, ולפי תירוץ התוס' לא ילפינן בכה"ג מסוטה וכן הוא מטמא ברה"י אף דהויא טומאת מפרע וכקושית הר"ש, מ"מ הא ביארנו דבטומאת מת אין הספק חל על המת דהמת הוא מקור הטומאה וסיבה לטומאת הנוגע בו ואין המת "טמא" אלא "טומאה" וספקותנו מתחלת על מי שנגע בו ואף שנגע מאתמול מ"מ הוא עומד לפנינו וצריכים לדון עליו אם הוא טמא מכאן ולהבא או לא, אין זה ענין לטומאת מפרע ושפיר יש למילף מסוטה לטמא או הי' ברה"י. וכן יש למילף מסוטה לטהרו אם הית' הנגיעה ברה"ר אף שהאדם בודאי מת עכשיו מ"מ אנו דנים על הנוגע והוא עומד בספק ואיכא למילף מסוטה לטהרו ברה"ר כדין ספק טומאה ברה"ר. ומיושבת קושית הר"ש אשר רמז עלי' הגרעק"א, והבן.

וע' מה שהניחו התוס' בצ"ע להלן יז, ב' ד"ה ואין שורפין: וצ"ע במכילתיו גבי דם תבוסה דמשמע דספק מצא מחיים ספק לאחר מיתה ברה"י ספקו טמא ברה"ר ספקו טהור, וקושיתם מבוארת שם שזהו נגד הכלל שהניחו כאן, דמסוטה לא ילפינן טומאה דאתיא ע"י ראית גופה" ובהם שכתבנו דבמת הספק חל על הנוגע לא קשה, משום דבנוגע כבר הוא ספק מגע וכדמוכרח מן התוספתא דלעיל וצ"ע על כוונת התוס' במה שהניחו בצ"ע.

ותתיישב נמי עוד קושיא על התוס' אשר לא הרגישו בה המפרשים, הא לדברי התוס' שכתבו שאין מטהרים ברה"ר היכא שעכשיו ודאי טמא קשה מן הגמ' דאמרה לרבי שמעון הסובר שתרתו לריעותא הוא רק כמו ספק השקול ולהכי גבי מקוה שנמדד מטהר ר"ש ברה"ר מטעם ספק טומאה ברה"ר, והא שם המקוה

הוא ודאי חסר עכשיו ולא הי' לנו לטהר בכה"ג, וצ"ע על המהר"ם והמהרש"א שהקשו מזה על תירוצם של התוס' שלא ילפינן לטמא ברה"י למפרע ולא הקשו ג"כ על האי תירוצא שכתבו דלא ילפינן לטהר ברה"ר היכא שעכשיו ודאי טמא. אמנם לפי"מ שנתבאר לעיל דלפי תירוץ התוס', גבי מקוה ג"כ השאלה היא על הכלים שנטבלו בתוכו ולא על עצם המקוה, ואף שהם נטבלו מקודם, מכיון שהם קיימים בספקותם שפיר ילפינן מסוטה לטמאם מכאן ולהבא אם הי' ברה"י, ואין זה ענין לטומאת מפרע, א"כ לאידך גיסא נמי אם הי' ברה"י, לר"ש הסובר שתרתי לריעותא הוא רק ספק, אף שהמקוה עתה בודאי חסר כיון שדרישתנו היא על הכלים ועליהם אנו עומדים ומסתפקין שפיר איכא למילף ג"כ מסוטה ולטהרם אם הי' ברה"ר לר"ש דלית לי' תרתי לריעותא. ואין זה נגד הכלל של התוס' שלא ילפינן מסוטה לטהר ברה"ר אם הטומאה עכשיו ברור, משום שאנו דנים על הכלים אשר הם בתורת ספק ולהכי מטהר ר"ש ברה"ר מדין ספק טומאה ברה"ר. ודוק היטב.